

METAFORLAR BİLGİ ÜRETİMİNİ DESTEKLER Mİ?

Rana ÖZEN KUTANIS¹
Sümevra ALPASLAN^{**}

Özet

Bu çalışmada; metaforlar ile bilgi ilişkisinden hareketle, metaforların bilgi üretimini destekleyici mi, engelleyici mi rol üstlendikleri hakkında bir tartışma açılacaktır. Dilbilimsel ve felsefi bir perspektiften bakılarak metaforların yapılandırmacı yaklaşımla kuram oluşturma ve bilimsel bilgi üretmede önemli olduğu varsayımına karşılık; yapılandırmacı olmayan yaklaşımla teori ve hipotezlerdeki metaforik kavramların bilgi üretimini engelleyici olduğu savunulmaktadır. Bu iki karşıt görüşün sentezi niteliğindeki bir diğer görüş ise metaforları belli bir dozda kullanmayı öngörerek fazlasının zarar verici olduğunu savunmaktadır. Birbirlerine karşıt gibi gösterilen yalın dil ile metaforik dilin durumları da aralarındaki ilişki de bakış açılarına göre farklılık gösterir. Birbiri içinde çözülmüş kabul eden yapılandırıcı yaklaşıma karşılık, birbirinden çok farklı olarak algılayan yapılandırıcı olmayan yaklaşım vardır. Sentez fikre göre ise iki dil birbirinin düşmanı olmadığı gibi aslında birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Bu farklı yaklaşımlar metaforların kontrol edilebilirliklerine göre farklı bir tartışma konusu açmaktadır. Üç cepheli görülen tartışmanın özünde iki cephenin varlığının olduğu anlaşılmıştır. Metaforların zarar verici olduğunu savunan görüşün aslında metaforları kaçınılmaz ve belli durumlarda gerekli olduğunu savunduğu ortaya çıkmıştır. Sentez görüşü, metaforların sosyal fenomenleri bilimsel yazına taşıyabilme işlevi üzerinde durarak metafor karşıtı keskin tutumu engellemiştir. Metaforları mutlak gerekli gören ve kontrolünü imkansız varsayan yaklaşımın ise hem transfer hem de bilimsel düşüncede açılımlar yakalamak gibi iki önemli rolün altını çizdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metafor, bilgi, yapılandırıcı yaklaşım, yapılandırıcı olmayan yaklaşım, yalın (gerçek) dil, figüratif (mecazi) dil.

IS THE METAPHOR SUPPORT PRODUCING KNOWLEDGE?

Abstract

This study gives rise to an argument about metaphors that uphold or hinder producing knowledge. According to philosophical and linguistic views, nonconstructivist approach says metaphors in hypothesis and theories obstruct development and existence of knowledge in contrast to constructivist approach that says metaphors have considerable roles for building theory and producing knowledge. Another approach that is synthesis of these two approaches says metaphors have to be used for a limited dose. If not, it damages producing knowledge. Either positions or relations of literal and metaphorical language are indicated different according to the aspects to the metaphor. Constructivist approach says they are compound in contrast to nonconstructivist approach that says they are separated. According to the synthesis approach, literal language and metaphorical language are complementary to each other. Another argument issue comes out about controlling metaphors. In fact, there are two aspects for this discussion. It is comprehended that nonconstructivist approach doesn't against to metaphors completely and says metaphors inevitable and necessary for especial situations.

¹ Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, rkutanis@sakarya.edu.tr

^{**} Arş.Grv., Sakarya Üniversitesi, salpaslan@sakarya.edu.tr

The synthesis approach avoids a contrary attitude entirely by emphasizing the transfer function between social phenomenon and scientific discourse. Two considerable roles are underlined that they are transfer function and catching expansions in scientific thought by the constructivist approach.

Key Words: Metaphor, knowledge, the constructive approach, the nonconstructive approach, literal language, metaphorical language.

Giriş

Bilgi toplumunun temel paradigması olan bilgi günümüzde elde edilmesi, sahip olunması ve üretilmesi itibariyle bir ayrıcalıktır. Sosyolojik olarak gücün kaynağının da bilgi olduğunu söylemek post-modernizme uygun düşmektedir. Bilgi; düşünce sistemlerini kurmak ve hayata geçirmek adına böylesine önemli ise; bilgiyi üreterek yönetmek de oldukça önemlidir. Bilgi üretiminin önünde ne gibi engeller vardır? Ya da bilgi üretimini destekleyen olgulardan söz edilebilir mi? Burada felsefi ve sosyolojik olarak birçok kavram ile bilgi arasındaki ilişki incelenebilir. Ancak bu çalışmanın temel sorunsalı metaforlar ile bilgi arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Yani bilgi üretiminde metaforların etkisinin ne olacağı araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında konu dilbilimsel ve felsefidir. Dilbilimciler tarafından inşa edilen görüş felsefi boyutlarıyla ele alınarak tartışılmıştır. Metafor tartışmasının dilsel boyutuna bakıldığında konunun özünde dile has bazı kabullerin yaygın hale gelmesi yatmaktadır. Dilin, sosyal gerçekliğin yapıcısı olduğu varsayımı, çoklu anlamlara dönük olması ve teorinin parçalarını tümlemesi (Phillips ve Hardy, 2002) bu tartışmalara yeni bir boyut katmıştır. Ana sorunsala bakıldığında temel iki cephe görülmektedir. Bunlar; metaforun bilgi üretimini destekleyici rol üstlendiğini savunan görüş ile metaforun bilgi üretimine zarar verici ve engelleyici olduğunu savunan görüştür.

Araştırmanın başlangıcında iki cepheli olan tartışmanın zamanla farklı bir cephesi de keşfedilmiştir. Bilgiyi desteklemek ve bilgiyi engellemek fikirlerinin alaşımı sayılabilecek nitelikte olan ve sentez görüş olarak adlandırılacak metaforların belli bir doza kadar gerekli, sonrasında da zararlı olabileceği anlayışı ortaya atılmıştır. Bu bakış açısı ile bir diğer tartışma konusu olan metaforların kontrol edilebilmesi fikri de öne sürülmektedir. Metaforların destekleyici ya da engelleyici olmaları fikirlerinin temelinde pozitivist yaklaşım ile pozitivist ötesi olan yorumlayıcı yaklaşım yatmaktadır. Bilginin doğuşunu temel alan pozitivist dayanan görüş, metaforları edebi fonksiyonları ile sınırlarken; bilgi-doğru arasındaki kurguları temel dayanağı kabul eden pozitivism ötesine dayanan görüş ise metaforları gerçek bilgidan ayırmanın imkansızlığından söz ederek metaforların bilgiyi destekleyici yönünü vurgular. Bir diğer bakış açısı ile Ortony'ye göre yapılandırmacı ve yapılandırmacı olmayan (Bourgeois ve Pinder, 1983) metafor yaklaşımlarına dair fikirler iki farklı zemine oturacaktır. Birincisi reformist yaklaşım, ikincisi ise geleneksel-tutucu yaklaşımdır. Reformist çizgideki yapılandırıcı yaklaşım (constructivist) temelde bilgi üretiminde metaforları önemli bir işleve sahip olarak görürken; geleneksel yaklaşan yapılandırmacı olmayan (nonconstructivist) yaklaşıma göre ise metaforlar bilgi üretimine engeldir.

1. Metafor

Metafor Grekçe'de "Transfer-Taşıma" anlamına gelen metaherein kelimesinden türemiştir (Oxford English Dictionary, 1996). "Meta" ötesinde (Beyond), "Frein" de getirme (Bring) anlamındadır. Oxford İngilizce sözlüğünde bu kelimenin iki anlamı verilmiştir. İlk anlamı metaforu bir dil türü olarak belirler; "Bir isim, bir belirleyici kelime ya da kelime grubunun

farklı ama kendisine benzeyen bir nesneye ya da eyleme transfer edilmesi ile oluşan, hakiki anlamda da kullanılabilen söz figürüdür”, ikinci anlamı metaforu “Kavramsal sunum olarak görülen bir şey; sembol” olarak tanımlar (Gasset, 1948).

Aslında bilinenden bilinmeyene doğru bir gidişi ifade ettiğinden soyut bir kavramı somut olanla açıklamaya yaramakta ve bu anlayışı geliştirme adına çözüm üretmektedir. Örgütün ruhuna açılan penceredir (Burke, 1992). Olgular arasında köprü ve çevirmen vazifesi görür (Morgan, 1998). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere metaforun tanımında dahi metafor kullanımına rastlanabilmektedir. Bu metaforik kullanımlar yoluyla metaforun anlamdaki fonksiyonu bakış açısı, bağlantı kurucu ve izah edici olarak ifade edilmiştir.

Şekillendirilmiş insan deneyimleridir. Dilsel metaforlar beynin yapısal sistemi içinde metaforik kalıpların ifade edilmesidir. Metaforik dilsel açıklamalar belli yapısal metaforlar oluşturur. Biz bu metaforik açıklamalar ile düşünsel metaforlara ulaşırız. Çağdaş Metafor Teorisi (Lakoff ve Johnson,1980) ile metaforik ifade ve metaforik kavram birbirinden ayırt edilmiştir. Kavramsal metafor ve dilsel metaforlardan yola çıkarak soyut ve somut ayırımına gidilmiştir.

Metaforların yeni bir olguyu anlamada ve açıklamada kullanılmaları; bunların bilginin öğrenilmesini kolaylaştırma işlevini ortaya çıkarmaktadır. Metaforlar gerçekliğin inşasının yanı sıra gerçekliğin nasıl görülmesi gerektiği hususunda da katkı sağlamaktadır. Metafor bağlam ile anlam kazanır. Çünkü metaforların kendi anlamlarının varlığından söz edilemez (Yıldırım, 2001). Metafor sözlükte önceden var olmayan bir dil kullanımudur ve karmaşık ifadeler için anlam üretmektir (Akşehirli, 2005). Metaforlar bağlamla anlam kazandıklarından metaforlara bakılarak sosyal fenomenlerin bağlamları da çözümlenebilir.

Metafor kavramının işlevleri; paralel kavramlar arasında meydana gelen, bir anlam sisteminden diğerine aktarım yapan, bağlantılı olmayan iki olguyu bağlantılı kılan, özellikle örgütleri görmeye ve anlamaya yarayan, örgütsel fenomenleri keşfeden, çok bilinenden az bilinene doğru yol alan ve bilgiyi başka formlara dönüştüren roller olarak düşünülebilir. Sonuç itibarıyla metafor dilsel ve düşünsel bir fenomendir, dünya kavrayışına dönüktür, sembolik yapılar üzerine çizilir, kısmi algılamalara yol açacak şekilde paradoksaldir, taraflıdır ve sanatsal yönü vardır. Teori kavramını yapıya kavuşturmak için kullanılan “Teoriler binalardır.” metaforu ele alındığında da teori kavramında canlanan çeşitli nitelikler görülmektedir. Örneğin, yapı ve temel gibi kavramların teoriye aktarılmasıyla (mapping) teorinin yapısı ve teorinin temeli gibi çıkarımsal kullanımlar devreye girmektedir (Lakoff ve Johnson,1980) .

Metaforlara örnek vermek gerekirse; organizasyonlar kabileye, çöp kutusuna, hapishaneye ve daha birçok şeye benzetilmiştir. Benzetmek kelimesinden yola çıkılarak ifade edilmelidir ki benzetme (teşbih) ile metafor birbirine karıştırılmaktadır. Çünkü aralarında önemli bir fark vardır. X ve Y kavramları arasında metaforik bir ilişki olduğunu varsayalım. Teşbihte X neye sahipse Y de aynısına sahiptir. Metafor ise teşbihe göre daha zayıftır. Ve X’in özelliklerinden birine Y sahipse metafor olabilir. Hatta aralarında farklılıklar da söz konusu olabilir. Sadece sahip oldukları bir yön, aralarında metaforik bir ilişki kurmuştur. Teşbihte aralarında küçük bir farklılık dahi olması kabul edilir değildir. Aslında metaforu doğru kullanabilmek için alakalı birimler arasındaki önemli farklılıklar açıkça belirtilmelidir (Bourgeois ve Pinder, 1982).

“Zaman Yönetimi” metaforunu incelemek gerekirse; zaman ya hareket eden bir nesne ya da sabit ve kişilerin onun bünyesinde hareket ettiği bir alan olarak algılanır. Zaman hareket eder ve hareket yönü insanlara doğrudur, diye düşünülür (Lakoff ve Johnson,1980). Yani bizim görüş noktamızdan bakıldığında zaman önden arkaya doğru hareket ederek geçip gider. Burada farklı iki algının ortak bir noktası vardır. Her ikisinde de gelecek önde geçmiş arkada algılanır. Ancak şöyle bir fark da vardır. Birinci algıya göre zaman geriye doğru hareket ederken, ikinci algıya göre kişiler ileri doğru hareket ederler. “Zaman Yönetimi” metaforu bu iki algıdan doğar. Zamanın geriye doğru hareket edişi belli bir süre sonra zamanın geride bırakılması ve giderek kişilerden uzaklaşması kaygısını meydana getirir. İnsanların fiziksel olarak sırtları dönük oldukları objelere müdahale etme, onları elde etme ve kullanma imkanları güçleşir. Bu nedenle zamanın geriye doğru hareketinde zamanı yitirmeden önce tam anlamıyla kullanılabilmesi gerektiği fikri ile bu metafor desteklenir. Diğer algı açısından bakıldığında zaman sabit ve kişiler hareketli ise yine zamanı geride bırakmak gibi bir durum söz konusu olur. Zamanı kaynak olarak algılayıp yine yitirmeden kullanabilmek amacıyla zaman ve yönetim kavramları bir araya getirilerek “Zaman Yönetimi” metaforu meydana gelmektedir.

2. Metafor Bilgi Üretimini Destekler

Metaforlar, kuram oluşturmanın ve bilimsel düşüncenin gerekli bir unsurudur (Morgan, 1998). Yine Morgan’a göre (1983); asıl sorun metaforun konumunun yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Bourgeois ve Pinder (1982) metaforu insan varlığını kavrama, organize etme ve anlamadan öte dilin ve söylemin süslenmesinde kullanılan sadece temsili bir rolünü görmektedirler. Ortony ’e göre metafor mecazi kullanıma dayanan sanatsal yönleri itibariyle sadece cazip değil, aynı zamanda yazın için de gereklidir (Morgan, 1983).

Bilinenin bilenin varlığına bağlı olmaksızın var olması mümkün müdür, sorusunda metaforun varlığı yatar. Benim varlığım, benim dışındaki varlığın bilgisi bir de bilence oluşturulmuş tasarımlar ağı vardır. O da üçüncü alan olarak metafor alanıdır. Kişinin dışında ancak kişiden bağımsız olmayan bir varlık alanı vardır. Kişi dış dünyanın bilgisini elde etmeye çalışırken, ürettiği metaforlarla onu anlamlandırıyor. Yani bilgi metaforlarla elde edilen transferden başka bir şey değil; bilme de güncel metaforlarla yapılan bir iştir (Coşar, 2001).

Lakoff ve Johnson’a göre kaynak kavram alanından yola çıkılarak hedef kavram alanına ulaşılır. Burada hedefe ulaşma ile kavram alanı yerine bilgi alanı demek tercih edilmektedir. Çünkü aktarım ile gerçekleştirilen sistematik süreç, somut bir kavramdan soyuta yol alırken bilgi üretimine dönüşür (Akşehirli, 2005). Max Balck yer değiştirme ve mukayese yaklaşımlarını reddederek etkileşim düşüncesi ile metaforların iki özne arasındaki yerleşik düşünceler sisteminde ortaya çıkışına odaklanarak bir metafor teorisi üzerinde durur. Metaforlar iki öznenin etki alanının arasındaki boşlukta meydana gelir. Bu etki alanı bilişseldir ve yeni bilgi üretimini böylelikle mümkün kılar (Kalnicka, 2006). Özellikle sosyal düşüncenin gelişmesinde ve bilimsel gelişmenin sağlanmasında (Morgan,1980) metaforların göz ardı edilemeyecek derecede önemli rolleri vardır.

Lakoff ve Johnson’a göre (1980) kimilerince poetik muhayyile ve retorik gösteriş hilelerinden öte olmadığı savunulan metaforların aslında düşüncelere yol verdiği gibi eylemlere de nüfuz ettiği görülmektedir. Hayatımızın içindeki birçok kavram doğası gereği metaforiktir. Metafor sadece bir dil sorunu olmadığı gibi bir kelime sorunu da değildir. Hatta insanın düşünme süreci de büyük ölçüde metaforiktir. Bu nedenle kavramlar sistemi metaforik olarak belli bir yapıya kavuşur.

Yapılandırmacı (Constructivist) yaklaşım, dilde ve düşüncede metaforlara dair önemli bir rolü zorunlu kılar. Ayrıca literal ve metaforik arasındaki ayrımı da kabul etmez. Yedek bilgi olan metaforlar sadece gerçek dilden doğmaz, aynı zamanda metaforik bilgi de gerçek bilgiyi doğurabilir. Aralarındaki bu döngü, bir ayırım yapılmasına ters olacaktır.

Lakoff ve Johnson'a (1980) göre gerçeklik bilgisi algı, zihin ve dil süreçleri ile ulaşılması mümkün enformasyondan doğar. Yani bilgi enformasyon ile enformasyonun içinde bulunduğu bağlamdan doğar. Bu bağlamı çözen ve ifade eden olgu da metaforlardır. Enformasyon ile bağlama dair metaforlar arasındaki iletişim bilgiyi doğurucu olacaktır. Bu perspektif bilimsel dil ile mecazi terminoloji olarak ifade edilebilecek diğer yazını birbirinden ayırmaz. Hatta dil, algı ve bilgi kaçınılmaz bir şekilde birbirlerine muhtaçlardır (Morgan; 1983).

Yapılandırıcı yaklaşımı destekleyici olarak işletme yazınında sıkça rastlanan "Yönetim Labirenti" kavramı ele alınacaktır. Kavram yazındaki anlamı itibariyle; organizasyondaki formel ya da informel tüm unsurların birlikte oluşturduğu ortam demektir. Yönetim labirenti metaforunun bilgiye dönüşüm sürecini ele almak gerekirse; labirent geçitlerin çokluğu ve karışıklığı nedeniyle içinden kolay kolay çıkılamayan yer olarak tanımlanır. Yöneticinin içinde bulunduğu ortamı da bir labirent olarak tanımlamanın nedeni; her ne kadar yönetici formel bir organizasyon yapısında belirli bir kademedede ve belirli bir pozisyonda bulunuyorsa da, formel görünüm yöneticiliği ve yöneticilerin etkili olup olmadıklarını anlamada en az yararlı görünürler (Koçel, 2005). Labirentin karmaşıklığı, alternatif yolların sıklığı ve çıkmazların varlığı yönetimde de rastlanması olası zorlukları ifade etmektedir. Metaforik bir kullanımdan doğan ve bilgiye dönüşen "Yönetim Labirenti" kavramı literatürde yerini almış ve örgütsel bir fenomenin açıklanmasında kullanılmıştır. Tıpkı labirent metaforu gibi mecazi kullanımdan yola çıkarak bilgiye dönüşüm süreci yaşamış örnekler vermek gerekirse; bir sistem olarak örgüt, şebeke organizasyon, yalın organizasyon, güçlendirme, ihtiyaçlar hiyerarşisi, kanal (gönderim aracı) gibi pek çok kavramdan söz etmek mümkündür.

3. Metafor Bilgi Üretimini Engeller

Metaforlar yönetsel teori ve araştırmalarda kullanımları halinde bilgi üretimini engelleyici büyük tehlikelere yol açabilmekte (Bourgeois ve Pinder, 1982), bu tür mecazi kullanımlar yanıltıcı olabilmekte ve yönetim bilimi için gerekli bilgiye ulaşımı da engelleyebilmektedir. Öte yandan; metaforların tek taraflı, kısmi ve öznel nitelikler taşıdığı ve hakkında herkesin hemfikir olmadığı bir olgunun bilimsel gelişime zarar verebileceği düşünülmektedir (Tinker, 1986; Wicks ve Freeman, 1998). Örgütsel teorilerin özerk olarak var olan sosyal fenomenlerin açıklanmasına ihtiyaç duyması süreci içinde metaforlar öncelikle kaçınılmaz kabul edilir fakat ileride teorik gelişime zararlı olabilecekleri düşünülür. Yine Bourgeois ve Pinder'a (1982) göre terminoloji için ve jargon oluşturmaktan ziyade alanlarında çıkarımsal kullanımlar sağlamak için organizasyon teoristleri farklı disiplinler ve diğer bakış açıları ile organizasyonlar arasında bağlantı kurucu mecazları üretmeye zorlanmış görünürler.

Bourgeois ve Pinder'a göre (1983) gelenekçi materyalist ontolojik varsayımlara ve pozitivizme karşı idealizm, sosyal yapıcılık ve yorumlayıcı bakış açılarının bir başkaldırısı olarak, organizasyon bilim felsefesinin son eğilimleri yükseltmesi bir nevi moda olarak algılanmıştır. Morgan'a eleştiriler çoklu ve alternatif epistemolojiler ve ontolojik perspektifleri benimseme yönünden yapılırken; bu alanda önemli bir role sahip olduğu da savunulur.

Morgan daha reformist yaklaşırken; Bourgeois ve Pinder önemli hatalara ve sorunlara meydan bırakmamak adına daha tutucu olduklarını ifade etmektedirler. Yapılandırmacı olmayan yaklaşımın görüşüne göre; gerçekliğin objektif karakterizasyonu için literal dil olarak ifade edilen yalın dil sadece mümkün değil ayrıca mutlak gereklidir. Figüratif (metaforik) dil ise üretimi engelleyicidir. Metaforlar ve diğer mecazi kullanımlar dil süslemesidir ve sadece kasıtlı girişimler olduklarından söz edilebilir. Mecazlar; yalın (gerçek) dilin gerçekliğe dair direkt olarak söylediğini dolaylı yollarla söylemekten öte değildir. Meşruiyet kazandırma, disiplinler arası olma ve kavram transferinin kolaylığı nedenleriyle kullanılan metaforların işlevi vasıtalı ifadeden öte olmamakla birlikte üstü kapalı söylemler olarak kalacaktır (Bourgeois ve Pinder, 1983).

4. Sentez Görüş

Tsoukas (1991) tartışmanın karşılıklı kümelendiği iki uç boyutu şöyle değerlendirir: bir tarafta bilimsel yazın, gerçekliğe dair sembolik yapılar oluşturarak tanımlar, açıklar ve yorumlar. Bu açıdan kullanılan metaforlar sosyal bilimcilerin düşünme biçimlerini geliştirirken çeşitlendirir. Öten yandan karşıt görüşe göre ise metaforlar sosyal fenomenleri açıklamada kaçınılmazdır ancak teori geliştirme sürecinde zarar verici olacaktır. Görüşli sentez niteliğinde olan Tsoukas (1991) teori oluşturmanın ilk aşamasında metaforların olumlu işlev gördüğünü, ancak ileride metaforların bilimsel dile dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu görüş özünde metaforların kontrol edilebilir olgular olduğunu açıkça ifade etmese de savunmaktadır. Çünkü metaforların kullanımının belli bir sınırından söz edilir. Bilimsel gelişimi metaforlardan zarar görmeyecek şekilde gerçekleştirmenin yolu yalın dil ile metaforik dil (mecazi) arasında bir köprü kurmaktır. Bu iki yapı birbirinin düşmanı değil tamamlayıcıdır. Metaforlar yalın kavramlara göre daha hassas algılayıcıdır. Bu açıdan deneyimlerimizin somut boyutlarının transferlerini yapabilirler. Özellikle bu aşamanın asıl aktörleri teorik yazının asıl vekilleri olarak ifade edilen yaşayan metaforlardır. Kullanımları transfer rolü ile sınırlı metaforlar böylelikle kuram geliştirme aşamasında zarar vermeyecek forma dönüştürülür. Bilimsel yazın böylelikle yalın dil kullanacaktır. Aynı zamanda metaforik kavrayışlardan da yararlanmış olacaktır (Tsoukas, 1991).

5. Araştırmanın Metodolojisi

Sosyal bilimlerde bilgi üretimi bilimsel düşünce geliştirme ve kuram oluşturma ile mümkündür. Bilişsel ve dilsel fenomen olarak tanımlanabilen metaforların bilgi üretimini engelleyici mi yoksa destekleyici mi bir rol üstlendikleri araştırmanın merak konusu ve çalışmanın temel amacıdır. Bu nedenle metaforların bilgi üretimi üzerindeki etkisinin boyutu ve yönünün belirlenmesi gerekli görülmektedir. Tarafların görüşlerini yansıtan ikincil veriler kullanılarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamı; metaforların varlığına dair araştırma, fikir ve eleştirilerden oluşmuş ulusal ve uluslararası makalelerdir. Literatür taraması yapıldıktan sonra ikincil veriler doküman inceleme yöntemiyle analize tabi tutulmuştur.

6. Değerlendirme ve Tartışma

Metaforlar mecazi dilin esasını teşkil eder. Örneğin İngiliz dili metaforlarla türemiş sözcüklerden oluşmuş ve zenginleşmiştir. İngilizce de metaforlardan kaçınmak oldukça güçtür. Metaforları kapsayıcı şekilde ifade etmek gerekirse mecazlardan kaçınmak imkansızdır, daha doğrusu mecazlar bir yere kadar kaçınılmazdır. Belli bir sınıra kadar her yazında rastlanması muhtemeldir (Bourgeois ve Pinder, 1982). Metaforun teori geliştirmede

ve rahat kullanımı teorisinin oluşumu ve yayılımında çok kritik olduğunu söyleyen Bourgeois ve Pinder (1983) metaforların bilgiyi engelleyici yönünü vurgularken kendi kavram farklı bir iç eleştiriye girmektedirler. Görüşlerine göre araştırmanın ilk aşamasındaki bilgiye dair kısımda yararlı olabilecekken metaforlar ileriki aşamalarda araştırmayı kısıtlayıcı bir bilgiyi engelleyici bir role bürünebilir. Burada metaforların kullanımına kati suretle karşı çıkılmak fikri yoktur.

Metaforlara karşıt görüşte metaforların belli aşamalarda kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Yani metaforların varlığının tümüyle reddinden söz edilemeyeceğini ifade etmektedirler. Vurgulanan kritik nokta, hipotez ve teori oluşturmada metaforik kavramlardan kaçınmaktır. Dilde varlığı mutlak olan ve yoğunluğu farklılık gösterebilen metaforların kuram oluşturma adımlarında yer alması zarar verici olacaktır. Yani teori ve hipotezlerdeki kontrolsüz metaforların varlığının araştırmayı kısıtlayıcı yönlerinin üzerinde durmakta olduklarını ifade etmektedirler. Ancak gözlemlenen fenomenler ile teorik konseptler arasında bağlantı kurulmalıdır. Bilimsel kesinlik dili gerçek (literal) dil olduğundan teori ve hipotez gelişiminde oluşan mecazi kavramları kontrol etmek için çabalamalıdır. Teori oluşumu süresince gözlemlenebilen örgütsel fenomenlerin çatısı olan kavramları gerçek dile özgü kavramlarla formüle etmek gerekmektedir (Bourgeois ve Pinder, 1982).

Metaforun işlevlerini kısıtlayıcı tutum sergilemeyi ve onu sadece bir dil sorunu olarak algılamayı suçlayan görüşe göre ise metaforlar bilimsel düşünce oluşumunu, kuram geliştirmeyi ve bilgi üretmeyi destekleyicidir. Bu görüş, dilin yalın ve mecazi olarak kategorize edilmesini eleştirerek metaforik ifadelerin gerçek dilden soyutlanamayacağı üzerinde durmaktadır. Metaforların kontrol edilmesinin bu nedenle mümkün olmadığı ve kullanımlarına arzu edilen ölçülere göre sınır getirilemeyeceği düşünülür. Metaforların sadece dilde edebi fonksiyonlar taşımadığı daha da önemlisi düşünsel evrimde önemli bir olgu olduğu fikri metafora bilgi üretimini destekleyici bir işlev katmaktadır. Metaforlar sosyal fenomenlerin anlaşılabilmesi için bağlamın algılanmasını sağlayabilmektedir. Böylelikle bağlamı çözümleyen metaforlar ile işlenmemiş veri arasındaki ilişki bilgi üretimine destek sağlayıcı bir ortam hazırlamaktadır. Metaforlar düşünceden doğarak bilişsel süreç ışığında dile ulaşarak meydana gelirler. Bu nedenle dil, algı ve bilgi birbirleriyle sürekli bir etkileşim halinde olacak ve birbirlerini etkileyecektir. Bilgiyi engelleyici metafor anlayışı yukarıda belirtildiği gibi metaforun kontrol edilebileceği anlayışını doğurur. Aksi görüşte ise metaforun kullanımında herhangi bir kontrol gücünden söz edilemez. Çünkü metafor kullanımı sınırlandırılmaz ve engellenemez. Sosyal gerçekliğe ışık tutucu fonksiyonu metaforları gerçeklik bilgisinden soyutlanamaz hale getirmektedir.

Metafor ile bilgi arasındaki ilişkiye dair karşıt iki görüş bir başka görüşü de doğurmuş gibi görülmektedir. Sentez görüş olarak vurgulanan fikir metaforların destek olmakla engel olmak fikirlerinin alaşımı olarak sınırlı bir şekilde metaforları kullanmaktan yanadır. Ancak metaforların engelleyici yönünü vurgulayan fikirle çok fazla örtüştükleri düşünülmektedir. Çünkü metaforları bilgi üretiminde engel olucu bulan anlayış; aslında metaforları belli bir dozda kullanmayı ve kontrol edebilmeyi öngörmektedir. Özellikle bu adımları somut olarak vurgulayan bu anlayış sentez fikrini daha da açık hale getirmektedir. Sentez fikrin özü bilgiyi engelleyiciliği vurgulayan anlayışla bu noktada birleşerek kuram oluşturmaya, teori ve hipotezlerin biçimsel yönlerini kurmaya kadar metaforları kullanmaktan ancak daha sonrasında da bunu engelleyerek kontrol altına almaktan bahseder. Kısıtlı kullanımı kasıtlı yönlendirmelerle işlevsel hale getirmek fikrinden yana olmaktadır.

Bu tartışma sonucunda üç görüşten ziyade belli noktalarda birleşen iki fikirden söz edilebilir. Bu iki fikir metaforların yararı üzerine odaklanan yapılandırmacı yaklaşım ile belli sınırlar dahilinde kullanılmasından yana olan görüştür. Bu iki görüşü birbirinden ayıran noktalar sırasıyla metaforların kontrol edilebilirliği ile yalın ve mecazi dil ayırımı yapmaktır. Metaforların kontrolünü öngören yaklaşım daha gelenekçi bir tutumla ve pozitivist çizgide bulunarak kısıtlı kullanımı savunmaktadır. Pozitivist bakış açısı ile bilgileri kategorize etmek mümkün kabul edilmektedir. Materyalist ontolojik perspektiften bakılarak metaforların işlevi tek boyutlu olarak algılanır ve varlık amacı haline dönüştürülür. Metaforları özellikle dolaylı kullanıma neden olmakla eleştirerek bu bakış açılarını desteklerler. Karşıt görüş ise metaforların kontrolünün imkansızlığından söz ederken bunun nedeninin de metaforik kavramların sınıflandırılmayacak kadar yalın bilgiyle iç içe olduğuna dayandırmaktadır. Net çizgilerle saptanamayacak bir kavram kontrol de edilemez. Bir kavramın kontrol edilememesi onun zarar verici olduğu anlamına da gelmez. Yapılandırmacı yaklaşım metaforları algı, dil ve ham veri etkileşiminin bilişsel sürecinden doğurur. Çok boyutlu ontolojik perspektifle kontrol edilemeyen ve sınırlandırılması imkansız olan metafor olgusunun varlık nedeninin dolaylı söylemle sınırlandırılmayacak kadar çeşitli olduğu ve kuram oluşturmada oldukça gerekli olduğu üzerinde durulur.

Sonuç olarak; metaforların sanatsal amaçlı kullanımları fikri çoktan aşılmıştır. Metaforların hayatımızdaki yerine baktığımızda bilinen-bilinmeyen, somut-soyut, gizli-aşık ve bunun gibi birçok ilişkide karşımıza çıktığı görülmektedir. Özellikle sosyal bilimler perspektifinden bakıldığında metaforların sosyal olguları anlaşılır kılmadaki rolleri açıktır. Metaforların kullanımının yararlı olacağı fikri popülerite kazanmış son dönem yaklaşımı olarak algılansa da metaforların işlevine çok boyutlu ve alternatif yönlerle bakmak gerekmektedir. Bilimsel düşüncenin gelişiminin sağlanması için gereken bilgiyi üretme, kuram oluşturma, teori tümeleme fonksiyonları tutucu perspektiflerle mümkün olmayacaktır. Gelenekçi yaklaşımın içgüdüsel olan ihtiyatlılık hissi gelişime zarar verici olabilir. Bu nedenle metaforları belli sosyolojik düşünceler arasında sıkıştırmak sadece gerçekliğin elde edilmesine zarar verici olmaz. Aynı zamanda bilimsel düşünceye ve bilimsel dile de önemli kısıtlamalar getirecektir. Bilgi ve doğruluk arasındaki kurgu zamanla kimi metaforları herhangi bir dış müdahaleye gerek kalmaksızın elimine edecek ve gerekli olanların varlığını sağlayacaktır. Burada bilimsel bilginin oluşumunda bilim gruplarının etkinliği de vurgulanabilir. Doğal bir seleksiyon ve oluşum sürecinin varlığından da söz edilebileceği gibi metaforların kullanımı ve oluşumunu biraz da zaman ve uzmanların kullanımına bırakarak, bazılarının zaman içinde eleme bazılarının da kalıcı hale geleceği ve hatta pek çok bilgiye isim babalığı edeceği bile düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Akşehirli, Soner (2005) "Çağdaş Metafor Teorisi", <http://www.ege-edebiyat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=202>.
- Bourgeois V.Warren ve Craig C. Pinder (1983) "Contrasting Philosophical Perspectives in Administrative Science: A Reply to Morgan", *Administrative Science Quarterly*, 28(4), pp.608-613.
- Bourgeois V.Warren ve Craig C. Pinder (1982) "Controlling Tropes in Administrative Science", *Administrative Science Quarterly*, 27(4), pp.641-652.
- Burke, W.W (1992) "Metaphors To Consult By", *Group and Organization Management*, 17(3), 255-259.
- Coşar, Metin (2001) "Nietzsche Felsefesinde Dürtü ve Metafor Kavramları", *Felsefe Dünyası*, Sayı 1(33).
- Gasset, Jose Ortega (1948) "Metafor: Temel Söz Figürü", Çev. Soner Akşehirli, http://www.oup.com/pdf/0195111095_01.pdf.
- Oxford English Dictionary (1996).
- Ralmicka, Zdenka (2006) "Feminist Metaforlar: Felsefeye Ne Önerebilirler?" (Çev. L. Sunar), *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(2), s.6-17.
- Koçel, Tamer (2005) *İşletme Yöneticiliği*, Arıkan Yay., İstanbul.
- Lakoff G. ve M. Johnson (1980) *Metaphors We Live By*, Basic Books, Newyork.
- Morgan Gareth (1998) *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, Mess, İstanbul .
- Morgan Gareth (1983) "More on Metafor: Why We Cannot Control Tropes in Administrative Science", *Administrative Science Quarterly*, 28(4), pp.601-607.
- Morgan Gareth (1980) "Paradigms, Metaphors, and Puzzle Solving in Organization Theory", *Administrative Science Quarterly*, 25(4), pp. 605-622.
- Phillips, Nelson ve Cynthia Hardy (2002) *Discourse Analysis*, Sage Publications, USA.
- Pinder ve Bourgeois (1982) "Controlling Tropes in Administration Science.", *Administrative Science Quarterly*, 27:641-652.
- Tinker, Tony (1986) "Metaphor or Reification: Are Radical Humanists Really Libertarian Anarchists", *Journal of Management Studies*, 23(4), 363-384.
- Tsoukas, Haridimos (1991) "The Missing Link: A Transformational View of Metaphors in Organizational Science", *Academy of Management Review*, 16(3), 566-585.
- Wicks, AC ve R. Freeman (1998) "Organization Studies and The New Pragmatizm: Positivism, Anti-positivism and The Search for Ethics", *Organization Science*, 9(2), 123-140.
- Yıldırım, Engin (2001) "Metaforlar ve Toplam Kalite Yönetimi", **9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi**, 25-28 Mayıs, İstanbul.

Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi

Knowledge Economy and Management Congress

Bildiriler Kitabı Cilt I
Proceedings Volume I

3 - 5 Kasım 2006 Kocaeli/Türkiye
November

FINANSAL YENİLİKLER VE MERKEZ BANKASININ PARA ARZINI KONTROL GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ Figen Büyükakın.....	554
FINANSAL YENİLİKLER VE PARA POLİTİKASININ ETKİNLİĞİ Muhsin KAR – Özlem YARDIM.....	575
YENİ KLASİK İKTİSAD'IN PARA POLİTİKASINA İLİŞKİN ÖNERMESİNİN EKONOMETRİK BİR ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Osman Peker.....	593
BANKALARDA ASİMETRİK BİLGİDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Sinem Derindere – Hatice Işın Dizdarlar.....	604
TEOLOJİDE BİLGİ KAYNAĞI TARTIŞMALARI A. Hamdi İSLAMOĞLU.....	613
HUSSERL FENOMENOLOJİSİNDEN İKTİSAT DÜŞÜNCESİNİN ELEŞTİRİSİ Bilal KARGI.....	622
HAYEK'İN PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL DÜZEN TARTIŞMALARI VE İNSAN BİLGİSİNİN SINIRLARI Coşkun Can AKTAN – Tarık VURAL.....	634
VIRTUE EPISTEMOLOGY BEGINS WITH THE ASSUMPTION THAT EPISTEMOLOGY IS A NORMATIVE DISCIPLINE Emmanuel OWUSU-ANSAH.....	642
KUANTUM FELSEFESİ BAKIŞ AÇISINDAN BİLGİ VE BİLİM Şaylan Şahin – H. Kemal İter.....	652
METAFORLAR BİLGİ ÜRETİMİNİ DESTEKLER Mİ? Rana ÖZEN KUTANIS – Sümevra ALPASLAN.....	659
A RESEARCH FOR MEASURING ORGANIZATIONS E-LEARNING SYSTEMS SUCCESS Berna Bayrak – Uğur Yozgat.....	668
ADOPTION A PROPER TOOL FOR E-READINESS ASSESSMENT IN DEVELOPING COUNTRIES (CASE STUDIES: IRAN, TURKEY AND MALAYSIA) Leila Beig – Gholam Ali Montazer – Atefeh Ghavamifar.....	676
A NOVEL AND OPTIMIZED PRODUCT RECOMMENDATION METHOD IN E-COMMERCE Fariborz Mousavi Madani – Mozghan Memari.....	691
MEASURING E-CUSTOMER SATISFACTION LEVEL FROM E-STORES IN İNTERNET MARKETİNG Süleyman BARUTÇU.....	699